

Eene broodnoodige aanvulling in de Militaire Opleiding ten onzent,

DOOR

Dr. D. ROMEYN,

Dir. Off. v. Gez. 2de Klasse.

De stelling, dat het tijdens den geheelen duur van den oorlog de roeping en de taak van den vechtofficier is om den vijand zonder ophouden zooveel mogelijk kwaad te doen, zal wel bij niemand aan tegenspraak onderhevig zijn. Evenmin, dat hij, om dat doel te bereiken, tegenwoordig goed op de hoogte moet wezen: *a.* van de vechtkunst, opgevat in den ruimsten zin van het woord, en *b.* van de militaire gezondheidsleer. De eerstgenoemde bedrevenheid moet hem in staat stellen, om met inachtneming der oorlogsgebruiken, den vijand, met zoo min mogelijk verlies voor de eigen partij, zooveel mogelijk nadeel te berokkenen; terwijl de onder *b.* bedoelde kennis hem aan de hand doet, hoe hij het moet aanleggen om, buiten de gevechten, den aan zijne leiding toevertrouwd troep zoo voltallig en zoo krachtig te houden, als onder de gegeven, veelal ongunstige verhoudingen, maar eenigszins bereikbaar is.

Wel is waar behoort in een modern leger het zorgen voor de voldoening aan de eischen van de gezondheidsleer in de eerste plaats tot de taak van den Mil. Geneesk. Dienst in het algemeen, en derhalve tot die van den mil. arts — speciaal den troepen-Off. v. Gez. — in het bijzonder, doch iedereen weet, dat deze niet altijd aanwezig is, en bovendien veel te weinig tusschen de manschappen kan verkeer en hen voortdurend te kunnen controleeren en voorlichten. In algemeenen zin moet derhalve aangenomen worden, dat de Geneesk. Dienst de op hygienisch gebied noodige maatregelen aangeeft en dat de Commandeerende Officiëren zorg dragen voor de uitvoering. Deze laatsten echter kunnen, zooals mijn collega Dr. JANSSEN 1) indertijd al zeer terecht opmerkte, onmogelijk iederen soldaat elk oogenblik waarschuwen voor de nadeelen en gevaren, welke hem van verschillende kanten bedreigen. En juist dit is zeer noodig, want een niet gering gedeelte

1). Dr. H. A. JANSSEN, Gep. Dir. O. v. G. 2^e kl.: Hoofdstukken uit de Gezondheidsleer ten dienste van het Leger. Amst. v. Looy, 1911, p. 7. Het boek is door de zorg van het D. v. O. in de verschillende mil. bibliotheken geplaatst.

onzer miliciens is weinig ontwikkeld en is, evenals velen van de beter ontwikkelden, helaas zeer onverschillig ten opzichte van alles, wat op de gezondheid betrekking heeft. Daar komt nog bij, dat de passiviteit der discipline en de eentonigheid der gecommandeerde diensten het particuliere initiatief onderdrukken, wat ten gevolge heeft, dat het individu slechts automatisch volvoert, wat hem door zijne superieuren gelast wordt, terwijl het zich tegenover al het andere passief gedraagt. Het is derhalve van het grootste gewicht, dat de soldaat steeds omringd zij door personen, die belang in hem stellen, die hem kennen in zijn doen en laten, die moreelen invloed op hem bezitten en die tevens voldoende op de hoogte van de voorschriften der hygiene zijn om hem gedurig nuttige wenken voor het behoud zijner gezondheid te geven. Als leidlieden in den bedoelden zin zullen voorloopig wel alleen de gewone troepen-officieren in aanmerking kunnen komen, doch, bij al hun goeden wil, zij zouden het niet kunnen zijn, omdat als regel hun de noodige bijzondere kennis daarvoor ontbreekt.

Het antwoord op de vraag, in welke verhouding, met betrekking tot hunne waarde voor het Leger, eene juiste uitvoering van de regelen der vechtkunst en een zorgvuldig in acht nemen van de eischen der gezondheidsleer in het verloop van een oorlog ten opzichte van elkaar staan, zal natuurlijk geheel verschillend luiden, al naardat het afkomstig is van een militairen of van een civielen tot oordeelen bevoegde. Nemen wij eens de uitersten:

De oude „ijzervreter“, die ook na zijne pensionneering geen schoonere muziek kent dan die van trom of trompet, zal bij een leger onder zijn bevel in de eerste plaats wenschen: stipte gehoorzaamheid, goede krijgstucht, dapperheid, langdurige oefening en een gevulde maag: het een en ander gekruid met de noodige vaderlandsliefde. Hij is van meening, dat zijne soldaten geene jonge juffrouwen zijn en wel tegen een stootje kunnen; den Geneesk. Dienst beschouwt hij daarom als een noodzakelijk kwaad, als iets van lagere orde.

Een jeugdig hygieinae professor daarentegen, die nog niet geheel bekend is met al de moeilijkheden, welke de nakoming van voorschriften op hygienisch gebied in de praktijk zoo dikwijls aanbiedt en wien het overigens vóór alles te doen is om het leven en de gezondheid der aanwezigen te beschermen, zal zich voor den geest halen den tegenwoordig korten tijd der militaire oefening, den jeugdigen en derhalve voor nadeelige invloeden zoo gevoeligen leeftijd der meeste manschappen, de gevaren welke dreigen van vreemd drinkwater, van minderwaardig voedsel, van de tot het uiterste gedreven eischen aan het fysiek gesteld, van uit de landsbevolking of het vijandelijk kamp herkomstige ziektekiemen enz. enz. Hij zal het meest voelen voor de eischen der gezondheidsleer, omdat deze wetenschap leert, hoe de genoemde gevaren, welke onophoudelijk, van oogenblik tot oogenblik dreigen, en welke tot nog toe de legers nagenoeg zonder uitzondering

het meeste verzwakten, kunnen worden afgewend; terwijl de vechtkunst, welke slechts nu en dan, bij tusschenpoozen, in elk geval nooit voortdurend aan het woord is, bij hem op de tweede plaats zal komen.

In Augustus 1096 vertrok GODFRIED VAN BOUILLON met een leger van omstreeks 700.000 man in de richting van het Heilige Land. Toen hij naar Klein-Azië overstak, was, zonder dat aan den te bevechten vijand nog een stroo was in den weg gelegd, reeds de kleinste helft bezweken en toen de troep voor Jeruzalem aankwam, bestond hij nog maar uit ongeveer 20.000 valide mannen.

De verzwakking, welke oorlogvoerende legers voor en na G. v. BOUILLON ondergingen buiten gevechten, en derhalve zonder daarbij in de gelegenheid te zijn geweest om hunne tegenpartij eenig leed te doen, was, op een paar voorbeelden uit de laatste halve eeuw na, steeds aanmerkelijk grooter dan die, als directe of indirecte gevolgen van het wapengeweld geboekt.

Uit latere tijden behoeven slechts de Krimoorlog en de naam FLORENCE NIGHTINGALE genoemd te worden, om dadelijk herinneringen wakker te roepen aan de moorddadige ziekten, welke in 1854—1856 de legers der bondgenooten in zoo hevige mate teisterden 1), doch tevens ook aan den heilzamen invloed, welken zelfs betrekkelijk eenvoudige middelen kunnen hebben op het welzijn der soldaten.

Om met succes te vechten moet, dit spreekt van zelf, een leger in de eerste plaats bedreven zijn in de vechtkunst, doch daaraan moet direct worden toegevoegd, dat het rekening houden met de eischen der gezondheidsleer de volgende zeer belangrijke factor is, welke mede beslist over het eindsucces.

Waarom men dan, niettegenstaande dat, dezen laatsten factor toch tot nu toe meestal zóó gering schatte, dat, zoo men hem al niet totaal verwaarloosde, hij dan toch meestal geheel in het niet verzonk bij al de zorgen aan den eersten gewijd? Voor den ouden tijd is de verklaring nog al eenvoudig: men hechte alleen waarde aan persoonlijke dapperheid; men kende toen trouwens nog geen middelen om de talrijke legerziekten te voorkomen en meende derhalve, dat zij in oorlogstijd inherent waren aan het soldatenleven. Die opvatting bestond o. a. nog, toen in het begin der vorige eeuw het Engelsche leger, tengevolge van de vele zieken en dooden aan Zeeuwsche koorts, onverrichter zake Walcheren moest verlaten en toen gedurende het eerste Fransche keizerrijk de bevolking van tal van belegerde vestingen door typhus, dysenterie e. d. gedecimeerd werd.

Wellicht het eerste voorbeeld van de mogelijkheid, om mede bij groote

1) Alleen van de Franschen kwamen na 10 April 1855 176.939 zieken en 40.946 gewonden in de ambulances; hiervan stierven er resp. 35.479 en 7.545. BAUDENS, *La guerre de Crimée*, p. 402. Het totale verlies der verbonden krijgsmachten bedroeg 252.600 man, hiervan waren er niet meer dan 70.000 in de gevechten gevallen. O. BERNDT, *Die Zahl im Kriege*, blz. 35 en 36.

ophooping van, ook overigens in ongunstige omstandigheden verkeerende, soldaten aanstekelijke aandoeningen te voorkomen, leverde de eerste Inspecteur-Generaal van onzen Gen. Dienst, Prof. S. J. BRUGMANS 1), toen, na den slag bij Waterloo onder de duizenden in Brussel samengebrachte en onder zijne leiding verzorgde gewonden en zieken, geen enkel geval van koud vuur of legerkoorts optrad en niemand van het verplegend personeel door besmetting ziek werd.

Dat de groote tot nog toe door de legers in den oorlog, doch buiten de gevechten geleden verliezen, dank zij de vorderingen in de geneeskundige wetenschappen gemaakt, tegenwoordig voor een goed deel kunnen worden voorkomen, werd het eerst bewezen door de Duitschers in 1870/71 en enkele jaren geleden opnieuw door de Japanners. Dank zij het door deze laatsten voortdurend en nauwgezet betrachten van de eischen der hygiene in hunnen oorlog met Rusland, gelukte het hun niet alleen om het aantal aan ziekten gestorven soldaten veel geringer te doen zijn dan dat aan de gevolgen van bekomen wonden overleden, doch zij verkregen tusschen beide categorieën zelfs eene verhouding van 1:4. 2)

De Franschen hebben indertijd het graven van het Panama-kanaal moeten staken, niettegenstaande zij geld genoeg hadden om er, althans de eerste jaren, menschen en werktuigen te kunnen heenzenden, zoo veel zij verkozen. Het niet voldoen aan de noodige hygienische eischen was echter oorzaak, dat, tengevolge van de moorddadige onder de werklieden opgetreden ziekten, er ten slotte niemand meer heen wilde en het werk moest worden stil gelegd.

Daarna kwamen de Amerikanen. Deze, die oorspronkelijk op het terrein der Mil. Gezondheidsleer nu ook zulke buitengewone wegbereiders niet waren, hadden de gevolgen van hunne tekortkomingen te dien opzichte zeer tot hun nadeel ondervonden in hunnen oorlog op Cuba. De toen opgedane ervaringen werden door hen dadelijk in daden van blijvenden aard omgezet en, niet als de legers der Oude Wereld beïnvloed door allerlei conservatieve invloeden, worden tegenwoordig in het Amerikaansche leger, meer dan in elk ander, de regelen der hygiene bestudeerd en in toepassing gebracht.

Ook naar de landengte van Panama brachten zij de resultaten van hunne ervaringen en studiën op hygienisch gebied over: zij maakten het land gezond, o. a. door het onbewoonbaar te maken voor malaria en andere ziekten aanbrengende muggen, zorgden voor goede voeding en huisvesting en het nieuwe er heen gebrachte werkvolk voltooidde het reuzenwerk. Thans is in de streken, welke het Kanaal doorsnijdt, het sterftecijfer niet hooger dan dat te Nieuw-York. Bij de opening van het Internationaal Hygienisch Congres te Washington in 1912 zeide President TAFT dan ook in zijne bij die gelegenheid gehouden rede-

1) SCHELTEMA. De laatste veldtocht van Napoleon Buonaparte, bijlagen, blz. 61.

2) Dr. JANSSEN l. c. p. 7, HOOGEBOOM en POP noemen 1:2.68. R.

voering, dat de voltooiing van het Panama-kanaal te danken is aan de dokters en speciaal aan de hygienisten onder hen. Zonder de hulp van dezen had men het werk nooit opnieuw kunnen opvatten en had men het moeten laten liggen, zooals de Franschen het hadden verlaten.

Het frappantste voorbeeld — ook omdat het nog van zoo recenten datum is — van de allerbelangrijkste nadeelen, welke er voor een leger uit kunnen voortspruiten, wanneer het de eischen der Mil. Gezondheidsleer eenvoudig beschouwt als niet bestaande, levert wel de jongste Balkanoorlog.

De Bulgaren, die, bij de opleiding van hun troepen alleen oog hadden gehad voor de vechtkunst, behaalden in den aanvang succes op succes, wat hun van alle kanten uitingen van werkelijke bewondering bezorgde. Dit duurde evenwel niet lang, want weldra moesten zij het op allerdroevigste wijze afleggen — blijkbaar omdat zij van de militaire hygiene niets afwisten en deze derhalve, zooals trouwens hunnen geheelen Geneesk. Dienst, hadden verwaarloosd. Zij putt'en hunne soldaten uit; zij voorzagen onvoldoende in hun voeding, ligging, kleding en geneeskundige verzorging en toen eene van den vijand op hen overgebrachte cholera-epidemie hare verwoestingen begon, waren zij niet in staat daartegen iets te doen. Aan de Tschataldza-linie aangekomen moesten zij niet alleen voor hunne betrekkelijk zwakke en gedemoraliseerde tegenstanders wijken, doch moesten daarna zelfs, nadat door deze nederlaag het zelfvertrouwen hunner vijanden was gestegen, weder veel afgeven, wat zij eerst kort te voren ten koste van enorme offers aan jonge menschenlevens, aan oorlogstuig en aan geld hadden gewonnen.

De oorzaak van dezen afloop, welke en direct door de geleden universele verzwakking en indirect door de daling der nationale reputatie naar buiten, meer dan treurig was, moet volgens menschen, die het beoordeelen kunnen, zoo niet alleen dan toch grootendeels geweten worden aan de totale verwaarloozing door de leiders van ongeveer alles, wat tot den Geneesk. Dienst in betrekking stond. En, zooals voldoende bekend is 1), de afloop zoude nog ellendiger geweest zijn, wanneer Czaar FERDINAND niet, nog voor het geheel te laat was, den hygienist Prof. KRAUS met een staf van deskundige helpers uit Weenen had te hulp geroepen. Niet alleen werden door dezen nog vele levens gered, maar bovendien verdiende hij, door de epidemie in hare uitbreiding te stuiten, den dank van misschien geheel Europa.

Wat mag nu wel de reden zijn, dat de Bulgaren zich niet tijdig hadden gewapend tegen een vijand, die o. a. aan één legerkorps in korten tijd eene aderlating bezorgde van eenige duizenden aan zieken en van een 3000 man aan dooden (het sterfteprocent was ongeveer 6) en dat nog wel zonder dat deze ongelukkigen hun leven hadden kun-

1) Zie o. a. QUANJER: Een nieuwe taak voor het Roode Kruis in „het Reddingswezen”, 1913, blz. 85.

nen verkoopen tegen een eenigszins er aan geëvenredigde verzwakking van hunne tegenpartij? Het antwoord op deze vraag zal wel zijn: het bij geen leger ontbrekende, doch bij de meeste strijdmachten in volle fleur voortlevend: oude conservatisme, dat in de eerste plaats heil verwacht in den oorlog van middelen, welke de meeste kans geven om de eerste klappen aan den tegenstander raak te doen zijn en dat daarom zorgt voor een talrijk leger, goed voorzien van alle hulpmiddelen, welke de wapentechniek oplevert, doch dat verder weinig of niets voelt voor tal van nieuwere, buiten de legers geboren begrippen, welke met wapengeweld niets te maken hebben en welke niet alleen door eigenbelang (overslaan van epidemieën op de bevolking), doch niet minder door eene bij meerdere beschaving steeds meer tot ontwikkeling komende philanthropie (zorg voor gewonden en zieken) ingegeven zijn.

Zijn ten onzent de toestanden op het besproken gebied beter dan die in Bulgarije? Ongetwijfeld, in elk opzicht.

Zijn zij ook beter dan die over het algemeen elders? Vermoedelijk niet. Wat den Geneesk. Dienst in het algemeen betreft, heeft men bij ons nog niet veel reden tot klagen, zoolang het vrede is en alles geregeld zijn gang gaat: dan komen wij bij de meeste andere Rijken wel niet achteraan. Toch kan niet ontkend worden, dat ook in Nederland in den loop der laatste vijf-en-twintig jaren eene zekere onverschilligheid tegenover het dienstvak „de Geneeskundige Dienst” valt waar te nemen en dat, ten deele ook als gevolg daarvan, dat dienstvak op het oogenblik zeker niet aan zijne verplichtingen zoude kunnen voldoen, als wij plotseling in een oorlog gewikkeld werden.

Wordt echter onze eigenlijke Gen. Dienst, waarvan het nuttig effect dagelijks waarneembaar is, al eenigszins stiefmoederlijk behandeld — dankbaar moet erkend worden, dat van hooger hand kortelings pogingen tot verbetering gedaan zijn —, in veel sterkere mate is zulks het geval met de Mil. Gezondheidsleer, waarvan — bij toepassing — de gunstige invloed in het gewone leven niet altijd zoo telkens tot het bewustzijn, ook van den eenvoudigen leek, doordringt.

Eenige gronden voor deze bewering mogen hier volgen, omdat daarmee tevens aangeduid wordt, op welke punten in de eerste plaats verbetering in den toestand noodig is.

Ofschoon onze mil. artsen allen eene universitaire opleiding in Gezondheidsleer hebben gehad en derhalve de aangewezen hygienisten van het leger zijn; ofschoon zij natuur- en scheikunde studeerden en die vakken o. a. later in toepassing konden brengen bij hunne studies op de colleges over voeding, over huisvesting, over vuilafvoer e. d. m., worden zij toch, na hunne komst in het leger, buiten het hospitaal eigenlijk nooit meer in de gelegenheid gesteld om die verworven, uit den aard der zaak hoofdzakelijk theoretische kennis in hun dienst practisch in toepassing te brengen en zich zodoende te bekwamen tot in alle opzichten goed bruikbare oorlogs-On. v. G.

Alleen moeten onze Offn. v. Gez. nu en dan tegenwoordig zijn bij het aanpassen van schoenen door de militie, ofschoon zij op dat punt, bij gebrek aan speciale opleiding 1), niets meer te berde weten te brengen dan elk algemeen ontwikkeld troepenofficier. Moet de O. v. G. alzo vaak beoordeelen, wat de voeten onzer miliciens van buiten zal beschutten; wat van Rijkswege verstrekt wordt om in de magen dier landverdedigers te verhuizen, daarover wordt zijn oordeel niet gevraagd 2) Heeft hij echter eenige jaren gelegenheid gehad om in den rosmolen van het dagelijksche werk zijn speciale kennis niet bij te houden, er zelfs een grooter of kleiner deel van te vergeten, en wordt het oorlog, dan gaat het keuren van voedingsmiddelen en het brengen van afwisseling in de dagelijksche maaltijden weer plotseling wél behoreen tot de diensten, welke van hem gevorderd kunnen worden 3).

Dat de Offn. v. Gez. ten onzent zoo geregeld buiten tal van vraagstukken op het gebied van de toepassing der Gezondheidsleer in het Leger gehouden worden 4), is zeer jammer, omdat, wanneer dat anders was, zij van zelf meer in de kazerne en tusschen de manschappen zouden komen, wat voor beide partijen slechts van gunstigen invloed zoude kunnen wezen.

Ons leger brengt bij mobilisatie, behalve de landweer, ongeveer 4×17.000 man in het veld. Voor die allen beschikt het over één O. v. G., hygienist-bacterioloog, toegerust met voldoende kennis benevens met personeel en materieel om bacteriologische onderzoekingen buiten de gewone laboratoria te verrichten. Dat, als ons leger te velde is, de van dezen eenen deskundige gevraagde adviezen zoo talrijk zullen zijn, dat hij bij het optreden van eene besmettelijke ziekte daaraan onmogelijk voldoende zijn aandacht zal kunnen wijden, spreekt van zelf. En burgerspecialiteiten zullen, alvorens aan het front eenigszins met vrucht werkzaam te kunnen zijn, zich eerst, althans eenigermate, met het doen en laten van een gemobiliseerd leger dienen op de hoogte te stellen, zoodat de vrees gewettigd is, dat in dien tijd de oorlog — misschien wel ten gevolge van de te bestrijden epidemie — al afgeloopen is. Men hale nu het voorbeeld van Prof KRAUS niet aan als bewijs, dat die kennismaking met het leven in den troep niet zoo noodig zoude wezen. Vooreerst zijn dergelijke autoriteiten in het buitenland vaak reserve-O. v. G., maar bovendien waren, toen hij geroepen werd, de

1) Enkele collega's hebben zich op het gebied van milit. schoeisel eenige meerdere kennis eigen gemaakt, evenwel niet op de college-banken, doch veeleer buiten hunne opleiding en buiten hun gewonen dienst om, evenals een ander zich op die wijze min of meer bekwaamt b. v. in eene vreemde taal.

2) Zie o. a. Wetenschapp. Jaarbericht van Krijgswetenschap. 1912, blz. 435.

3) Zie Oorlogsvoorschrift G. D. punten 34 en 35.

4) Wanneer in een mil. hospitaal de tot nog toe gekalkte muren van ziekenzalen zullen worden geveerd, behoeft de Genie niet eens aan den Chef te vragen, welke kleur in het gegeven geval voor de zieken het meest gewenscht is en of b. v. de wanden dof of glimmend zullen geschilderd worden.

tegenover elkander liggende troepenafdeelingen veel te afgemat en te gedeprimeerd om door krijgsbedrijven van eenig belang de hygienisten in hunne werkzaamheden te hinderen.

Zoowel bij de opleiding onzer a.s. officieren als later, na beëindiging van die periode, bij hunne van hoogerhand bevorderde verdere ontwikkeling, wordt het bijbrengen van eenige noemenswaardige kennis op het uitgebreide gebied der Mil. Gezondheidsleer — de eigenlijk gezegde Mil. Hygiene, benevens de Eerste-Hulpverleening bij verwondingen, bij sommige plotselinge ziektegevallen e. d. — tot nog toe als regel achterwege gelaten.

Ofschoon onderricht in Eerste hulp bij Ongelukken tegenwoordig al voorkomt in het leerplan van verschillende instellingen van elementair onderwijs (zeevaart-, visscherij-, land- en tuinbouwscholen, ambachtscholen) wordt het op de Scholen voor Verlofsofficieren nog niet gegeven. Toch zou de Reserve-officier in tijd van oorlog (voor welk bedrijf zijne speciale opleiding dan toch dient) door het geven van aanwijzingen op hygienisch gebied en het verleen van directe hulp aan gevallen — als hij daartoe de noodige kennis en bedrevenheid bezit — op één dag meer nut kunnen stichten dan de afgestudeerde vroegere bevolking der eerstgenoemde scholen misschien in tien jaren. Blijkbaar is ons legerbestuur van meening, dat bij de veelheid van stof, welke het meent, dat toch al geleerd moet worden, dit blijk van beschaving en van geschiktheid om den gevallen kameraad weer op de been te helpen, wel achterwege kan blijven. Van eene eenigszins degelijke kennismaking met eenige grondbegrippen der mil. hygiene is derhalve voorloopig zeker nog geen sprake.

Omdat het ook uit een oogpunt van algemeen nut van het grootste belang is, dat het aantal in hygiene onderlegden en in E. H. b. O. bedrevenen in de burgermaatschappij zoo groot mogelijk zij, laten onze legerautoriteiten alzoo tegenwoordig door het meergenoemde onderwijs niet te doen verstrekken, eene schoone gelegenheid voorbijgaan om ook in vredestijd de salus publica, het algemeen welzijn, te dienen. Zoo gemakkelijk konden zij elk jaar in den vorm van nieuwe Reserve-Officieren een zeker aantal, met Gezondheidsleer en E. H. b. O. bekende, ontwikkelde personen onder de bevolking sturen!

Op den Hoofdcursus heeft de aspirant-officier der Infanterie bij geregelde gang van zaken, als hij voor het eindexamen opgaat, ongeveer $36 \text{ [weken]} \times 61 \text{ (} 29 + 32 \text{) [uren les per week resp. 1ste en 2de jaar]} = 2196$ theoretische lessen gehad, doch geen enkel daarvan is voor Hygiene of E. H. b. O. bestemd. Alleen de a.s. Kwartiermeesters h. t. l. krijgen ± 24 uren theoretisch en even zooveel practisch onderricht in Vee- en Vleeschkeuring aan het slachthuis te *Utrecht*, terwijl zij met hunne voor Indië bestemde collega's nog onderwezen worden in Warenkennis, waarbij als onderdeel ook de keuring van slachtvee en vleesch wordt behandeld, zij het ook alleen theoretisch.

Bij de installatie der straks te noemen Staatscommissie haalde Z. E. Minister COLIJN met instemming de volgende woorden aan van den vroegeren verdienstelijken Kolonel der Artie W. C. HOJEL: „Het is dikwijls moeielijk uit te maken, wat bij den beschaafden man het meest tot zijne ontwikkeling op lateren leeftijd heeft medegewerkt, maar vooral is het bezwaarlijk te bepalen, welke studiën hem onnut zijn geweest en welke kennis door hem als ballast wordt medegedragen. Elke inspanning van den geest, elke ernstig opgevatte studie, ook al moge zij op het arbeidsveld geen vruchten in volle rijpheid laten zien, draagt bij om vruchten op ander gebied hoogere zetting te geven” 1).

Uit een theoretisch oogpunt kunnen wij met het hierboven aangehaalde wel medegaan; van uit de praktijk bekeken evenwel niet. Eene meer of minder diepgaande kennismaking met tal van takken der wetenschap maakt ten slotte den beschaafden, ontwikkelden mensch, tot wat hij is. In vroegeren tijd konden die onderdeelen zonder bezwaar voor een grooter of kleiner deel bestaan uit zulke, welke de student naar alle waarschijnlijkheid later nimmer in praktijk zoude brengen bij de bewerking van het arbeidsveld, waarop hij zich voorstelde zich in dienst der gemeenschap eene levenstaak te verzekeren. Nu evenwel langzamerhand de eischen aan het bekleeden eener betrekking om verschillende redenen en in velerlei opzicht grooter zijn geworden, zal de doorsneemensch wel doen bij zijne voorbereiding goed te overwegen, in hoeverre verzameling van kennis, welke hij naar het zich laat aanzien niet direct noodig zal hebben, wellicht ook belet, dat hij zich toelegt op andere vakken, waarvan de bestudeering niet minder geschikt is om den geest te oefenen en te scherpen, doch wier voldoende beheersching hem later bovendien vermoedelijk wel te pas zal komen.

Van het oogenblik af nu, dat tegenwoordig als vaststaande kan worden aangenomen, dat onze officieren, en wel in de eerste plaats de combattanten onder hen, bij de uitoefening hunner functie herhaaldelijk in de noodzakelijkheid zullen komen om hunne ondergeschikten den weg te wijzen tot behoud der gezondheid, en dat zij in oorlogstijd telkens weer zullen moeten helpen, hetzij alleen door het woord, hetzij bovendien door de daad om E. H. aan gewonden te verleenen, mag de Mil. Gezondheidsleer niet van het leerplan voor onze aspirant-officieren verwijderd worden gehouden, zoolang daarop nog vakken voorkomen, welke zij later in het geheel niet, of in elk geval veel minder noodig zullen hebben.

Op de Cadettenschool krijgen de leerlingen 2570 uren les; geen enkel van die uren is echter gewijd aan door een O. v. G. te behandelen onderwerpen. Naar de meening van mijn berichtgever staan Mil. Hygiene en E. H. b. O. trouwens te hoog om er in te liefhebben en

1) Verslag Staatscommissie voor de reorganisatie van het mil. onderwijs b. d. Landmacht, 1913, blz. 5.

zoude van de laatste bij zulke jonge baasjes, als de tegenwoordige cadetten der C. S., in de praktijk toch niet veel terecht komen 1). Tegenover deze laatste opvatting wil ik eene andere stellen, volgens welke de kennis, hoe het eigen lichaam in goeden doen te houden, nooit te vroeg kan worden bijgebracht. De eenvoudigste zaken te dien opzichte worden trouwens al door de ouders en op de lagere school geleerd. Nog onlangs hoorde ik bovendien van een oud-collega, dat het les geven in E. H. b. O. aan padvinders zooveel prettiger is dan aan het meerendeel der gewone bezoekers, welke men op de cursussen voor E. H. aantreft en wel wijl de eersten en door hunne jeugd, en door hun reeds genoten, gewoonlijk goede onderwijs en door de belangstelling, welke zij nagenoeg zonder uitzondering in de stof stellen, zooveel vlugger alles begripen en in zich opnemen.

Gedurende de 3 jaren, dat de Cadetten aan de Kon. Mil. Academie hunne opleiding ontvangen, krijgt alleen het oudste jaar 4 malen één uur les van den O. v. G. in verbandleer, enz. In den afgelopen winter werden zodoende 3 uren besteed aan onderricht in E. H. b. O. en werd 1 uur gesproken over de physiologische invloeden van sterken drank op het menschelijk lichaam en op de gevolgen daarvan. Bovendien wordt door den Paardenarts in het geheel ongeveer 5 uren theoretisch en ongeveer 10 uren practisch les gegeven in het keuren van slachtvee en vleesch.

Het in de paar voorafgaande bladzijden behandelde resumeerend kunnen wij zeggen, dat de Nederlandsche officier, behalve dan die behoorende tot het dienstvak de Geneesk. Dienst, bij zijne benoeming of geen of hoogstens eene geheel onvoldoende opleiding in Mil. Gezondheidsleer heeft gehad. Dat in die tekortkoming aan noodige kennis later verbetering zoude komen, is, de uitzonderingen niet te na gesproken, hoogst onwaarschijnlijk. Wel worden onze officieren jaarlijks in de gelegenheid gesteld om in hunne garnizoenen (bij ten minste 5 liefhebbers) gedurende de wintermaanden een cursus van 8 lessen of voordrachten over „Medische hulp” bij te wonen, doch daarvan wordt zeer weinig gebruik gemaakt. Op die wijze kan men trouwens op zijn best alleen wat leeren van E. H. b. O., doch om ingewijd te worden in de beginselen der hygiene, daartoe schieten zoowel de tijd als de hulpmiddelen veel te kort.

Betreffende den Balkanoorlog zijn alle van de uit dien krijg teruggekeerde vreemde Roode-kruisartsen het er over eens, dat de Geneesk. Dienst bij de Serviërs verreweg het best was. De eerste wondverzorging en dientengevolge de toestand waarin de gewonden in de hospitalen van het achterland aankwamen, was bij hen veel en veel beter dan bij de andere legers van den Balkanbond. Dit kwam voor een goed deel o. a. daardoor, dat zij aan hunne soldaten bij de mobilisatie ver-

1) In strijd met deze meening deelt een ander mij mede, dat in zijn tijd een cadet van de C. S. met verlof in den Haag zijnde daar een verwonde een been afbond.

bandpakjes (van het Ned. model en geleverd door de bekende firma UTERMÖHLEN te Amsterdam) hadden medegegeven en ieder tant soit peu bekend was gemaakt met het gebruik er van. Natuurlijk was het een naar het ander en was ook overigens door de Serviërs, bij het zich voorbereiden tot den oorlog, aan den G. D. tamelijk veel zorg besteed.

Bij de Bulgaren was dat alles heel anders. Als eene voorname reden van de verzwakking hunner troepen wordt opgegeven, dat hunne gewonden, ook de niet ernstig geblesseerden, nagenoeg allen geïnfecteerd onder behandeling kwamen, waardoor zij veel langer dan anders het geval zoude zijn geweest, onder behandeling moesten blijven en een overgroot deel van hen, voor wie de afloop bij betere behandeling gunstiger had kunnen wezen, blijvend verminkt bleven of stierven. Dit werd v.n.l. toegeschreven aan de omstandigheid, dat nagenoeg niemand in het leger iets van moderne wondverzorging afwist en dat aan de soldaten geen verbandpakje was meegegeven. Zelfs toen dit leger in den loop van den oorlog de beschikking kreeg over groote hoeveelheden van op de Turken buit gemaakte verbandstoffen en verbandpakjes, en de laatste aan de soldaten werden uitgedeeld, was dit nog van nagenoeg geen effect, omdat niemand er mede wist om te gaan.

Waren de Bulgaarsche officieren op het gebied van wondverzorging te voren onderlegd geworden, dan hadden zij zich zelf vaak kunnen helpen, dan hadden zij hunne minderen kunnen voorlichten en dan zoude ten slotte onnoemelijk veel geestelijke en lichamelijke ellende zijn voorkomen.

In 1910 werd eene Staatscommissie in het leven geroepen voor de Reorganisatie van het Mil. onderwijs. Ofschoon zij uit 18 leden bestond en ongeveer alles: Mil. onderwijs, Infanterie, Cavalerie, Artillerie, Genie, Intendance, Mil. Administratie, Landweer, uit onze strijdmacht (ook het N. I. Leger) daarin vertegenwoordigd was, en ofschoon zelfs 5 niet-militairen 1) moesten helpen om het nuttig effect der beraadslagingen zoo hoog mogelijk op te voeren, kwam er geen enkele representant van den Geneesk. Dienst (Mil. Gezondheidsleer) in voor. Ten einde — om een vroeger reeds genoemd voorbeeld uit den ouden tijd nog eens aan te halen — tegenover den tegenstander, die de 20.000 man van G. v. BOUILLON zoude belagen, met vrucht te kunnen optreden, zouden 16 uitgelezen mannen den weg wijzen, doch om den anderen, onzichtbaren vijand, die hem 680.000 strijders ontnam, zooveel mogelijk weerloos te maken, daartoe meende men, rekening houdende met de door den Geneesk. D. te leveren hulp 2), het blijkbaar verder wel klaar te kunnen spelen, als men slechts voor eene niet hongerige maag en eene

1) 1 hoogleeraar v. d. Vrije Universiteit, 1 id. v. d. Techn. Hoogeschool, 1 dir. v. e. H. B. S., een rector van een Chr. gymnasium en 1 dir. eener R. C. schoolvereniging.

2) Zie HOOGEBOOM en POP. Tactiek d. II. p. 348.

geregelde administratie zorgde. Hoezeer het groote daaruit blijkende vertrouwen waardeerende, zal ons dienstvak dat toch niet zoo maar voetstoots kunnen aanvaarden, omdat het, zooals aan het begin van dit opstel al werd gereleveerd, zonder de medewerking van alle troepen- en verdere officieren — die daartoe natuurlijk voldoende hygienisch onderlegd moeten zijn — in den tegenwoordigen tijd nooit aan de verwachting zal kunnen voldoen. En om onzen officieren de in casu vereischte kennis bij te brengen, daartoe schieten, zooals bij de gegeven samenstelling der Commissie trouwens al te verwachten was, de door haar aangegeven middelen zonder eenigen twijfel te kort.

Ten opzichte van ons onderwerp zegt zij 1) n.l.:

„De Cie is van oordeel, dat onderwijs in hygiene niet mag achterwege blijven en de cadetten daartoe eenige kennis behoeven van physiologie en anatomie. Behoort reeds ieder beschaafd man hiervan een en ander te weten, in verhoogde mate geldt dit voor den officier. Hij toch en niet het minst de officier van het Ned. Indische leger komt op marsch, in kantonnementen en legerplaatsen zoo dikwijls te staan voor vragen, die uitsluitend opgelost kunnen worden met behulp van eenige kennis van hygiene, terwijl geen deskundige aanwezig is, tot wien hij zich kan wenden; hij behoeft als voorganger bij gymnastieklessen en oefeningen zoo bepaald eene juiste kennis van den bouw van het menschelijk lichaam en van de functiën der organen, dat het nut van de bestudeering der hier genoemde vakken — korthedshalve als „militaire gezondheidsleer in de ontworpen leerplannen opgenomen — geen nader betoog behoeft. Daar de Cadetten vóór den aanvang der officiersopleiding reeds onderwijs hebben ontvangen in de dierkunde, en men er op rekenen mag, dat ook het onderwijs in de gymnastiek de kennis der physiologie zal bevorderen, meent de Cie, dat aan de milit. gezondheidsleer — mede in verband met de belangen der overige vakken — niet meer behoeft te worden besteed dan één lesuur per week, gedurende één studiejaar”.

Niemand zal kunnen ontkennen, dat uit dit brok verslag der Cie een enigszins andere adem waait, dan uit de hier daaraan voorafgegane beschouwingen. Dit verschil, benevens eenige er in voorkomende eigenaardige opvattingen, zijn natuurlijk het gevolg van het gemis aan voorlichting door een man van het vak. Toch moet dankbaar erkend worden, dat de overgenomen regelen het bewijs leveren voor eene toeneming van belangstelling, ook van den kant van den ontwikkelden militair, in het vak der Mil. Gezondheidsleer. M. i. is het nuttig effect van die vermeerderde waardeering evenwel nog niet voldoende om ook den onbevooroordeelden belangstellende tevreden te stemmen.

Wordt aan den wensch der Cie in alle opzichten voldaan, dan zal de aspirant-officier der Infanterie — om een voorbeeld te noemen — bij het opgaan voor het officiersexamen, na een geregeld studieverloop,

1) Verslag l. c. blz. 68 en 69.

als militair 2580 uren practisch en 2365 u. theoretisch les gekregen hebben. Van de laatste uren zullen er in het 2de van de 3 leerjaren 43 besteed worden aan de mil. gezondheidsleer en 488 aan Mil. Wetten, Reglementen, Voorschriften en Correspondentie! Als er nu één gebied is, zoude een gewoon mensch zoo zeggen, waarop de jonge officier zich later, nadat gedurende de eerste leerjaren een goede grondslag is gelegd om daarop voort te kunnen bouwen, al doende zal kunnen bekwamen, dan moet het ongetwijfeld wel dat zijn, waartoe die wetten, reglementen en voorschriften behooren. Allicht zal het zich daartoe in elk geval beter leenen dan het vak der Mil. Gezondheidsleer.

Bij een Cavalerist zullen, alweer als de Cie haren zin krijgt, tegenover de 43 uren aan Hygiene plus E. H. b. O. gewijd, staan 172 uren in Paardenkennis. Toch is het niet te voorzien, dat, zoomin in vredes- als in oorlogstijd, de veterinaire arts zooveel minder zal beschikbaar zijn bij den troep dan zijn medische collega, weshalve aan de bereden officieren ook meerder onderricht in de kennis van het paard moet bijgebracht worden dan in de wetenschap, hoe, ook buiten de gevechten, hunne manschappen zoo voltallig en valide mogelijk te houden.

Het zoude geene moeite kosten om nog meer voorbeelden aan te halen van het groote belang, dat tegenwoordig eene nauwgezette toepassing van de Mil. Gezondheidsleer voor een leger heeft, vooral in oorlogstijd, als alles zoo heel anders wordt, en o. a. ook het gewone hygienisch toezicht, waaraan wij in gewone tijden al zoo gewend zijn, dat het niet zoo erg meer opvalt, zoo vaak achterwege zal blijven.

Evenmin om nóg door meer bewijzen te staven, dat die Mil. Gezondheidsleer, die bestrijdster van onzichtbare vijanden, welke de legers zoo vaak meer verzwakten dan de vijand het deed, tegen wien men optrok, bij onze legerautoriteiten nog niet die waardeering geniet, waarop zij recht heeft. Evenwel: *L'art d'être ennuyeux, c'est de tout dire.*

Toch mag nog wel dit gezegd worden, dat in den tegenwoordigen tijd een leger, waarin, dank zij de opleiding in die richting, aan de eischen der Gezondheidsleer in haar ruimsten omvang zooveel mogelijk wordt voldaan, daardoor vooral in het verdere verloop van de vijandelikheden, al een flinken voorsprong heeft op zijn tegenstander, die dat nalaat.

Na kennisneming van het voorafgaande zal de belangstellende lezer al wel begrepen hebben, welk doel getracht wordt daarmede te bereiken, n.l. eene betere opleiding van het leger, te beginnen met de officieren, in Mil. Hygiene en in E. H. b. O.

Hoe dat onderwijs moet gegeven worden, waaruit het zal bestaan en of er al dan niet sprake zal zijn van een examenvak, zijn kwesties van later zorg. Slechts dit zij er van gezegd, dat, meêgaande met de meening der Staatscommissie, dat de opleiding der a.s. officieren onder het Hooger Onderwijs moet gerangschikt worden; ook het onderricht

in Hygiene en E. H. b. O. van dien aard dient te zijn, dat het van datzelfde etiket kan worden voorzien. Hooger onderwijs nu omvat de vorming en voorbereiding tot zelfstandige beoefening der wetenschappen. Hieruit volgt, dat het onderricht in Mil. Gezondheidsleer niet maar zoo door den eersten den besten Off. v. Gez. in het eerste het beste vereenigingslokaal zal gegeven kunnen worden. De betrokken leeraar zal — evenals zulks ook bij andere vakken het geval is — zich speciaal op die takken van wetenschap moeten hebben toegelegd en in het leslokaal zullen tal van laboratoriumonderzoekingen en proeven moeten gedaan kunnen worden om aan de theoretische beschouwingen meer leven te geven en het voorstellingsvermogen der leerlingen te hulp te komen. Als leidraad bij het onderwijs zal het vroeger reeds genoemde boek van Dr. JANSSEN ongetwijfeld goede diensten kunnen bewijzen.